

Van theoretisch kader naar lessenserie

Cultuur in de Spiegel in het Atelier op het Zernike Montessori Junior College (foto: Ellen Silfhout).

Meer samenhang tussen vakken en verdieping van het onderwijs. Dat noemen docenten de meerwaarde van werken volgens de theorie van onderzoeksproject *Cultuur in de Spiegel*. Wel vinden ze het moeilijke materie. De ervaringen van 12 pilotscholen in primair en voortgezet onderwijs moeten straks een raamleerplan voor cultuuronderwijs opleveren.

De Tweede Wereldoorlog is volgens de kerndoelen een van de thema's die tijdens de geschiedenisles op de basisschool aan bod moeten komen. Als docent kun je dat thema behandelen door de bijbehorende passages uit de methode te gebruiken. Je kunt er desgewenst nog een uitstapje naar bijvoorbeeld een leger- of bevrijdingsmuseum aan vastknopen.

Maar de Tweede Wereldoorlog behandelen volgens het concept van *Cultuur in de Spiegel* (CIS) gaat verder, vertelt Robert Rijnveeën. Hij is docent in groep 5/6 van pilotschool obs De Boog in Rotterdam en medeontwerper van de module Oorlog & Vrede. "Ons hoofddoel is om leerlingen te laten nadenken over hoe het is als kind in de oorlog. We laten hen naar de oorlog kijken vanuit vier perspectieven: een Nederlands kind, een Nederlands kind van ouders in het verzet, een joods en een Duits kind. Dat is iets anders dan onderwijzen hoe WOII in elkaar stak. Dat laatste is een ver-van-mijn-bedshow. Leerlingen krijgen in ons project wel degelijk informatie over de oorlog, maar steeds vanuit hun eigen kind-zijn."

Leefwereld van het kind

Het onderzoeksproject *Cultuur in de Spiegel* bouwt aan een stevig kader en een doorlopende leerlijn voor cultuuronderwijs. Daartoe werken onderzoekers van de Groningse universiteit (RUG), SLO en 12 pilotscholen nauw samen. De scholen ontwerpen vanuit het theoretisch fundament (zie kader) lesmodules. Elke school wordt begeleid door een onderzoeker en een SLO-medewerker. Deze deden eerst voor hoe je de theorie kunt vertalen naar concrete lessen. Vervolgens observeerden ze hoe docenten er zelf mee aan de slag gingen. Op basis daarvan hebben ze een stappenplan ontwikkeld waar docenten van andere scholen in de toekomst zelf mee aan de slag kunnen.

Kenmerkend voor de CIS-aanpak is dat cultuuronderwijs (de kunstvakken) zoveel mogelijk verbonden wordt met andere vakken. Cultuuronderwijs fungeert daarbij als middel om leerlingen te laten reflecteren op zichzelf en de wereld. Zo bevat de module Oorlog & Vrede niet alleen wereldoriëntatie, maar ook taal, filosofie en muziek. "Ik zie als kern van CIS om leerstof zoveel mogelijk tot het niveau en de leefwereld van het kind te brengen", zegt Rijnveeën. "We benutten de cultuurlessen om leerlingen te laten nadenken over de stof en zich deze beter eigen te maken." Zo geeft muziekdocent Carmen van der Roest, ingehuurd via de SKVR in Rotterdam, binnen de module enkele mu-

zieklessen waarin leerlingen leren hoe muziek een medium kan zijn om emoties te vertolken. Bijvoorbeeld bij de oorlog horende emoties als verdriet, angst en boosheid. Ze liet leerlingen muziekfragmenten beluisteren en vroeg hen waar ze zelf bang, boos of verdrietig van worden. Vervolgens gingen ze in groepjes een eigen compositie maken waarin ze een van deze drie gevoelens probeerden uit te drukken. Grote kracht van CIS vindt Van der Roest dat cultuuronderwijs er niet langer bij bungelt. "Ik word niet meer even ingevlogen voor enkele muzieklessen, maar doe echt mee aan de binnenkant van het curriculum."

Combinatie van domeinen

Het Zernike College in Groningen heeft naast vaklessen zogeheten atelierlessen voor thematisch en vakoverstijgend onderwijs. Hierbinnen is de lessenserie Kinderrechten ontwikkeld voor 2vmo-t, 2havo en 2vwo, een aanpassing volgens CIS-principes van de al eerder gedraaide lessenserie Mensenrechten. "Kinderrechten staan dicht bij de belevingswereld van tweedeklassers", licht filosofiedocent Harm Tiggelaar toe. "Onze insteek was om leerlingen te laten ontdekken wat de invloed van kinderrechten is op hun leven en dat te vergelijken met leeftijdgenoten elders in de wereld."

De theorie in het kort

Cultuur, aldus CIS-onderzoeksleider Barend van Heusden, is de manier waarop mensen informatie verwerken. Anders dan dieren kunnen mensen verschil maken tussen de wereld om ons heen en de wereld in ons hoofd. We hebben herinneringen en besef van tijd. Daarom kunnen we nadenken en fantasieren over die wereld. Van Heusden onderscheidt vier strategieën ofwel basisvaardigheden om de werkelijkheid te verwerken: waarnemen, verbeelden, conceptualiseren en analyseren. Deze vaardigheden spelen in alle schoolvakken en al ons leren een rol. Behalve op de wereld om ons heen, kunnen we die vaardigheden ook loslaten op onszelf en onze cultuur. Dit laatste, in het theoretisch kader van CIS cultureel zelfbewustzijn geheten, is het domein van cultuuronderwijs: leerlingen leren om stil te staan bij zichzelf, de cultuur en de wereld om hen heen en om zich daarover uit te drukken. Dat uitdrukken kan via diverse 'media', bijvoorbeeld gebaren, dans, taal, muziek of tekeningen.

Barend van Heusden, *Cultuur in de Spiegel*. Naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs. Groningen, 2010. Te downloaden op www.cultuurinspiegel.nl
Zie ook: *Bulletin Cultuur&School* #63, juli 2010, *Een bodem onder cultuuronderwijs*.
Downloaden: www.cultuurplein.nl/bulletin-cs-63

Leerlingen van OBS De Boog in Rotterdam bekijken elkaars verhaal na tijdens een in het kader van de Module Oorlog & Vrede (foto: Robert Rijnveeën).

Azra van OBS De Boog in Rotterdam bekijkt samen met haar leerkracht haar opstel in het kader van de Module Oorlog & Vrede (foto: Robert Rijnveeën).

Module Oorlog & Vrede van OBS De Boog in Rotterdam: Lina heeft een verhaal gemaakt over hoe het is voor een kind in het verzet tijdens de WOII (foto: Robert Rijnveeën).

Een onderdeel van de serie was de documentaire *China Blue*, over een 14-jarig meisje dat in een Chinese spijkerbroekenfabriek werkt. In de laatste twee lessen verwerkten leerlingen hun opgedane inzichten in een fotoverhaal, een rap, PowerPointpresentatie of toneelstuk.

Die combinatie van de leerdomeinen Kunst & Cultuur en Mens & Maatschappij vindt Tiggelaar waardevol: "Bij een onderwerp als dit en zeker bij een vak als filosofie ben je al snel bezig met louter analyseren en conceptualiseren. Door actief na te denken over hoe we die andere twee vaardigheden, waarnemen en verbeelden, erbij konden halen, werd onze lesopzet scherper."

Dat noemt Tiggelaar de grote winst van het door CIS aan-

gereikte theoretische kader. "Je denkt dieper na over wat je doet en waarom. Natuurlijk denk je altijd wel na over leerdoelen, maar dat gaat doorgaans snel en intuïtief. Nu heb je een duidelijk kader: welk onderwerp en waarom? Hoe sluit je aan bij de belevingswereld van je leerlingen? Welke vaardigheden wil je trainen?"

Ook Rijnveeën zegt dat CIS zijn onderwijs heeft verdiept. "Mijn opdrachten zijn tegenwoordig veel beter. Ik laat leerlingen niet alleen maar informatie opzoeken, maar zet ze ook aan het denken en zet ze aan hun fantasie te gebruiken. Bij een vorig thema, over energie, moesten ze bijvoorbeeld een actie bedenken om het energiegebruik op school te verminderen."

Haken en ogen

Hoewel de docenten enthousiast zijn over de aanpak, zien ze ook wel enkele haken en ogen. Die zijn er vooral in gelegen dat de CIS-materie behoorlijk pittig is. Tiggelaar: "De theorie is heel krachtig, maar ook complex, die krijg je zonder begeleiding niet in de vingers."

Op dit moment worden CIS-adviseurs getraind die straks scholen kunnen begeleiden. Op basis van de bij de pilot-scholen opgedane ervaringen maken SLO en RUG een raamleerplan. Dit wordt geen inhoudelijk uitgewerkt plan voor een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs, maar veel eerder een kader met ontwerp vragen en handreikingen, aangevuld met onderzoeksresultaten over de culturele ontwikkeling van kinderen en een screening van de kerndoelen en eindtermen op aanknopingspunten voor cultuuronderwijs. Daarnaast komen op de CIS-website voorbeelden van lessenseries en modules.

Hamvraag is of de CIS-aanpak ook tot een beter leerrendement leidt. "Dat is het meest interessante", vindt muziekdocent Van der Roest. "Maar je hebt eerst lesmateriaal nodig om mee aan de slag te gaan, dan pas kun je effecten meten."

Kennismaken met CIS

In maart organiseren CIS en SLO in samenwerking met Cultuurnetwerk Nederland, Raad van Twaalf en het Fonds voor Cultuurparticipatie vijf regiobijeenkomsten waarbij scholen en culturele instellingen kennis kunnen maken met Cultuur in de Spiegel. Iedere bijeenkomst begint met een toelichting op het theoretisch kader. Vervolgens vertellen twee scholen die al met het kader werken over hun ervaringen en krijgt u in workshops handvatten om er zelf mee aan de slag te gaan.

Kijk voor data en locaties op: www.cultuurindespiegel.nl

Praktijkvoorbeelden, theorie, onderzoek, een analyse-instrument en meer over Cultuur in de Spiegel: www.cultuurplein.nl/cis